

Stadspolders

Turfsteken en werkverschaffing

Geen boekweit, maar een soppende koe

Amsterdam is gesmeed uit talloze polders, elk met een eigen verhaal. Vandaag het slot: drooggemaakte veenplassen.

Bart van Zoelen
AMSTERDAM

Bij turftekens denken we bijna automatisch aan de Drentse veenkolonien, waar arme drommels en 'asociale' in de 19de eeuw de handen uit de mouwen mochten steken. Minder bekend is dat nog in de jaren dertig van de vorige eeuw turf werd gewonnen in de polders tussen Halftweg en Geuzenveld, niet ver van waar tegenwoordig de stad begint.

Ook in de Osdorperbinnenpolder draaide het uiteindelijk uit op de tewerkstelling van werkløzen, vertelt landschapsarchitect Pieter Boekschoten. Of zoals het heette in die jaren: werkverschaffing. Zo'n beetje als bij de aanleg van het Amsterdamse Bos: "Kantoorpersoneel dat handmatig drie meter veen wagschepte."

In het Stadsarchief liggen de sporen van hun zware arbeid. In petities verzochten ze vriendelijk om werkschoenen en stromend water om hun handen te wassen, hegegen werd afgewazen, want het water in de sloten is van behoorlijke kwaliteit. Toen ook de bus naar de afgelegen polder werd geschrapt, schreven ze dat het anderhalf uur fietsen was vanuit de stad of een uur lopen vanaf de dichtstbijzijnde tramhalte.

Turf was toen als brandstof al op zijn retour. Het bedrijf dat na de Eerste Wereldoorlog was begonnen aan de ontginning van het veen raakte de turf aan de straatstenen niet kwijt, bleek toen Amsterdam in 1934 de polder kreeg aange-

boden als locatie voor werkverschaffing, in ruil voor de verplichting 12 miljoen stuks turf af te nemen. In 1937 kwam het er alsnog van toen de werkloosheid torenhoog bleef en de gemeente nog maar weinig werkverschaffing had. Alleen het 'Boschplan' was nog over.

Uitgestrekte waterplas

In de Osdorperbinnenpolder kwam het werk vooral neer op het graven van sloten en ander grondwerk in het toen al uitgeveende noordelijke deel van de polder. Het weggestoken veen had een uitgestrekte waterplas achtergelaten, die in 1943 werd drooggemalen. We staan er niet vaak bij stil, maar zo was het veel veenpolders rond de stad vergaan – bij Vinkeveen, bij Amstelveen, in de Middelveldsche Akerpolder, waar later nieuwbouwwijk De Aker vertrees. Wij Nederlanders maken land, maar niet voordat we dat soms zelf hadden prijsgegeven aan het water.

Hoe de polder eruitzag voor de turfwinning is goed te zien in de zuidelijke helft van de Osdorperbinnenpolder. Drie meter hoger dan in de Osdorperbinnenpolder-Noord ligt hier nog het karakteristieke slagenglandschap van langgerekte veenweiden met door weer, wind en water afgekloven slootkanten. Boekschoten: "Als een soort groene slagschepen dobberend op het wateroppervlak."

De kilometerslange sloten werden gegraven door boeren die tussen 1000 en 1200 vanaf het IJ het veenmoeras in trokken omdat het in de Kennemerdunnen te droog was geworden voor boekweit. Het lukte ze wel om akkers aan te leg-

gen, maar het veen klonk in en snel was de bodem weer zo drassig, dat die eigenlijk alleen geschikt was voor vee. "Door klimaatverandering werd het in de dunnen te droog voor boekweit, maar in het veen was het weer te nat. Uiteindelijk stond daar een koe te soppen."

Oefenpolder

De Osdorperbinnenpolder-Noord is onherkenbaar veranderd, ook al doordat bouwmeester Cornelis van Eesteren zich hier na de droogmaking uitleeft op lanen, zichttassen en waterrotundes. "Voor Van Eesteren werd het een soort oefenpolder voor de Fleuropolders," zegt Boekschoten, die betrokken is bij het Van Eesterenmuseum. Lang niet al zijn voornemens zijn uitgekomen. Van Eesteren wilde graag veel tuinhout langs de randen van de stad. Daar is op volkstuinen na weinig van terechtgekomen, tot de opkomst van plukbossen, fruittuinen en staatslandbouw van de laatste jaren.

Samen met de Lutkenneepolder en de Osdorperbovenpolder vormen de beide Osdorperbinnenpolders de Tuinen van West, de groene uit-

lopers tussen Amsterdam, Schiphol en de haven. Voor alle vier de polders geldt dat ze een slap aftreksel zijn van de plannen die Van Eesteren voor ze had bedacht. Ook voor de Osdorperbovenpolder dacht hij aan landbouw, maar rond de Osdorperweg ontstond een verrommeld allegaarfe van vervallen tuinhoutkassen, autosto- perijen en caravanstallingen.

Voor de vruchtbare kleigrond van de Lutkenneepolder had Van Eesteren zijn zinnen gezet op akkerbouw, om de bevolking van Amsterdam te voeden. Maar in plaats van aardappels en tuien kwam begraafplaats Westgaarde hier terecht en later ook een door Schiphol Area Development Company neergeplant dozenlandschap van distributiecentra. Rond zorgboerderij De Boterbloem wordt komende maand een uitlieme poging gedaan de uitbreiding van SADC buiten de deur te houden.

In alle vier de polders zijn de oorspronkelijke bedoelingen nog zichtbaar, zegt Boekschoten. Maar de geschiedenis heeft de Tuinen van West grondig door elkaar geschud. "Het is een openluchtmuseum van nuimtelijke intenties."

Waterwolf

Hele dorpijs ten zuidwesten van Amsterdam maakten rond het jaar 1600 kennis met 'de Waterwolf'. Vijfhuizen, Nieuwerkerk en Rietwijk werden verzwolgen door het Haarlemmermeer en ook daar had de turfwinning alles mee te maken.

Turf was de brandstof van de Gouden Eeuw. Toen al het hoge veen was gewonnen, raakte het zogeheten slagsturven' in zwang: het uitba-

gerren van veenplassen, die daardoor steeds groter en dieper werden.

Het reusachtige Haarlemmermeer was al ontstaan uit drie kleinere meren en voortdurend werd de angst gevoeld dat het water opgestuwd door de zuidwestenwind nog verder zou uitbreken – misschien zelfs naar het IJ, met rampzalige gevolgen voor Amsterdam, dat dan wel heel geïsoleerd

zou komen te liggen.

De overheid reageerde met voorschriften over waar het 'slagturven' was toegestaan. Ook werd al in de 17de eeuw openlijk gespeeld met de gedachte het Haarlemmermeer droog te leggen.

Pas na de zware stormen in de jaren 1830 ging de kogel door de kerk. In 1852 was de polder drooggemalen en was het gevaar van de Waterwolf geweken.

Osdorperbinnenpolder-Noord

-4,25m

→ Werklozen die turf kwamen steken, moesten anderhalf uur fietsen of een uur lopen vanaf de tram.

FOTO MAARIEN BOSWIJK

Zomerserie

De stad is meer polder dan ze lijkt, al geven namen als Watergraafsmeer een hint. De laatste aflevering van een reeks polder verhalen.